

CSORJÁN MELITTA

**A NŐMŰVÉSZET ALAKULÁSA NAPJAINKIG.
VAN-E LÉTJOGOSULTSÁGA A KIFEJEZÉSNEK?**

THE HISTORY OF WOMEN'S ART UP TO OUR DAYS

ÖSSZEFOGLALÓ

A nőművészet mint fogalom a múlt század óta került a köztudatba, és azóta egyre nagyobb érdeklődés alakult ki a témában, főleg a női művészek körében, hiszen az alkotói létezésük megalapozottságára vonatkozó tényeket tár fel. Az a modern szemléletű hullám, amely felkavarta a kedélyeket ebben a témában, a feminizmus volt, de az érdeklődés társadalmi és történeti szinten már korábban megfogalmazódott. Visszatekintve a művészettörténet során több kimagasló női alkotóművész neve került a köztudatba, sőt a legkorábbi alkotókat már a 12–15. században megemlítik. Napjainkra átalakulóban van a művészet patriarchális jellege, mivel a 20. század elejétől egyre több női művész élhet a hivatásának. A tanulmány egy 2024-es egyetemi konferencia feldolgozása, ahol női alkotóművészek mutatkoztak be a hallgatóságnak, bepillantást engedve a sajátos világlátásukba, művészi megnyilvánulásaikba, egyedi látásmódjukba, a legőszintebben közvetítve hitvallásukat. A konferencia arra a végkövetkeztetésre hívja fel a figyelmet, hogy a női öntudat megerősödött ugyan, és mértéke szinte minden téren egyenrangúvá vált a férfiúi szerepvállalással, de a vele született természetes identitás egyértelműen megmarad, így valószínűleg a jövőben is lesznek a társadalmunkban kiváló nőművészek és anyák egyben a 21. századi nőkből.

Kulcsszavak: nőművészet, női művész, világlátás, hitvallás, identitás

ABSTRACT

Women's art as a concept entered the public scene in the last century and since then there has been a growing interest in it mostly among women artists because it has shown the facts how well-established their creative existence is. The modern trend that moved people's minds in this area is called feminism but both historical and social interests have long before appeared. If we look back, art history has preserved the names of many outstanding women artists. Moreover, the earliest artists are mentioned from the 12–15 centuries. In our days the patriarchal nature of art has been changing and since from the beginning of the 20th century, more and more women artists can live on the income of their profession. The study is the elaboration of a university conference where women artists present themselves, letting the audience look into their worldview, as well as into their artistic credo and their vision. The conference is calling attention to the conclusion that although women's self-consciousness has greatly strengthened and its extent has become equal to that of men, inborn natural identity remains. Which means that even in the 21st century there will be outstanding women artists who will be at the same time mothers.

Keywords: women's art, women artist, worldview, artistic credo, identity

Az a kérdés, miszerint létezik-e nőművészet, mind a mai napig tisztázatlan fogalom, s ha figyelembe vesszük az elmúlt századok művészettörténeti, művészetelméleti, társadalmi, erkölcsi meghatározásait, a nők szerepe igen csekély jelentőséggel bír e fogalom jelentőségteljes megállapításában. Ebben az is döntő szerepet játszik, hogy a művészet évszázadokon át patriarchális jellegű volt, s az a tény, hogy a nő kizárólag modellként jelenik meg a műtermekben, csak az ellenkező oldalt erősíti. A nők a műteremben és a női művészeti iskolák téma is csak a 19. századtól jelenik meg a festészetben. Az a felfogás, hogy csak férfiak képesek igazán nagyszerű műalkotásokat létrehozni, igen nagymértékben befolyásolta a nők státuszát, fogalmazza meg S. Nagy Katalin is *A nők a művészetben* című írásában (S. Nagy). A stúdió mint a művész természetes közege, amely terepet biztosít a művészi munkához, a kísérletezéshez, az alkotó folyamatokhoz, állandó kihívások elé állítja az alkotó embert, különösen ha az nő, mivel identitásából kifolyólag más tényezők is befolyásolják művészi öntudatát, annak gyakorlását és kiteljesítését. Sok esetben több szerepben is meg kell állnia a helyét, több akadályt is le kell küzdenie, mint egy férfinak, s ez nagymértékben befolyásolja a szakmában elért teljesítményt, elismerést, sikert, megmaradást.

Ezek a tények és a női művészeknek a jelenlegi helyzete kihívást jelent már a kérdés megválaszolásában is. A Nyíregyházi Egyetemen ebben a témában szervezett konferenciához is ez adta a motivációt. A konferencia előadásaihoz meghívott személyek olyan szempontok és emberi értékek szerint lettek kiválasztva, amelyek a fent említett női szerepvállaláson túl a saját hivatástudatukkal és művészként létezésükkel is erősítik a kérdésre adható legpozitívabb választ. Elsősorban mindegyikük nő. Mindegyikük képzőművész, vagy valamilyen módon kapcsolódik a művészethez. Mindegyikük édesanya és feleség. Jelenlegi írásom által válnak részévé egy egyedi publikációnak, amely arra hivatott, hogy felhívja a figyelmet arra a tényre, hogy léteznek olyan nők – s nem is kevesen –, akik a hétköznapijaik szürke valóságában a hivatásukat élik, s váltják valóra láthatatlanul az önmagukban hordozott transzcendens energiáikat, amelyek által a világot „megváltani”, jobbá tenni törekednek.

B. Nagy Gabriella grafikus, festő, Csorján Melitta festő, dr. Jankáné prof. dr. Puskás Bernadett egyetemi tanár, Jankó-Szép Noémi keramikus, Makláry Teréz grafikus, ikonfestő, Mallár Gabriella grafikus, festő.

A nőművészet kérdésköre mára hazánkban sem számít újdonságnak, hiszen e köré szerveztek már nagyobb, összegző kiállításokat, mint pl. Keserű Katalin *A második nem* című kiállítása. A kiállítás évszáma 1960, amikor Simone de Beauvoir (a kiállításnak is címet adó) könyvének eszméi befészkelődtek a gondolatba az egzisztencializmus filozófiai tételeivel együtt. A társadalmi nőszerepek vizsgálatát felváltotta a létezés, a női lét kérdéseire adható válaszok keresése.

Magyarországon kevésbé, de más országokban a feminizmus előretörésének évtizedei következtek. Julia Kristeva francia irodalomtudós korszakolása is ezt mutatja. Míg a századelőn az egyenlőségi törekvések (választáshoz, terhességmegszakításhoz való jog) egyfajta egyetemes nőiség irányába indultak el, addig 1968 után – Kristeva szerint – a másik nemtől való elkülönböződés és *a női identitás keresése* volt a cél (Lipovszky, 2012).

Simone de Beauvoir francia egzisztencialista író és filozófus, *A második nem* című, 1949-ben megjelent kétkötetes műve – amely a feminista filozófia számos alapfogalmát tárgyalja – a feminizmus második hullámának kirobbanásához vezetett. E könyvet csak érintőlegesen szeretném említeni, mivel egészében a feminista szemléletet erősíti, de éppen témája és az író bátorsága miatt tartom fontosnak és említésre méltónak a könyvet ebben a kutatásban. Könyve elején így ír: „A nőkérdés vitájára eddig is több tintát pazaroltak már az elégnél, a vita lezárult, ne is beszéljünk róla többet. Pedig beszélünk” (Simone de Beauvoir 1969).

Első kötetében tagadja a biológiai determinációt és a női nemet a férfiabszolútum árnyékába helyezi, s nevezi másodiknak. A következő kötet arra a folyamatra hívja fel a figyelmet, amely egy nő életében lejátszódik, s kialakítja a biológiai sajátosságai szerint a társadalmi helyzetét. Ez attól függően alakul, hogyan szocializálódik az egyén a kisebb társadalmi közegben, a családban, később a társadalomban, de a tehetség ugyanúgy érvényesül a női szerepekben, ha a feltételek ehhez biztosítottak. Így fogalmazott: „csakis más közvetítése tehet bárkit Másikká” (mondjuk egy apa, egy férj személyében). Könyvének végső üzenete a két nem közti különbségek általános elfogadása, ami megoldást jelent a művészi létformában való megmaradás, fennmaradás, azonos érvényesülés folyamatában (Simone de Beauvoir, 1969).

A korábbi társadalmi elvárásokat szokták természetes nemi szerepekként bemutatni, a legegyszerűbb sztereotípiákat felsorolva: a nő legyen anya, feleség, az ő dolga és felelőssége a család összetartása, a férfi legyen határozott, tartsa el a családját, és ne legyen érzékeny!

Napjainkban a túlzott szabadságunkból eredően egyéni módon gondolkodhatunk ennek a témának a megítéléséről, megéléséről, azonban a mögöttünk álló történelmi, vallástörténeti, társadalmi, pszichológiai, filozófiai, művészet-történeti alapok egyrészt támpontot jelentenek e téma meghatározásához, feldolgozásához, megítéléséhez, és ezeken túl saját tapasztalatainkra hagyatkozhatunk, hogyan éljük meg ezt a mindennapokban, ebben a liberális, provokáló és bizonyos tekintetben destruktív eleven valóságunkban a 21. században (S. Nagy; Bordács; Simone de Beauvoir; Lipovszky, 2024).

Hornyik Sándor Artmagazinban megjelent írása Tatai Erzsébet feminista olvasókönyvéről, amely *A lehetetlen megkísértése* címet viseli, megfogalmazza, hogy Tatai a sajátos női hangot kutatja, a valóságra, művészetre,

természetre, kultúrára reflektáló kortárs művészetben. A kötet ismeretelméleti kontextusban vizsgálja az alkotó nők munkáit. Ezt ki is hangsúlyozza: „alkotó nők” és nem nőművészek vagy festőnők. A könyv Imre Mariann kortárs festőművésről szól, aki a festészetével meghaladja a kettősség hagyományos művészi kifejezését. Az itt elemzett festményei alapján filozofikus poszt- és neokonceptualista művészként említi. De ez már a kortárs művészet, s ezelőtt még az elődöket is meg kell említenem, és hosszú folyamatokat kell bejárjon a nők által képviselt önkifejezés az önmegvalósítás rögzös útján (Hornyik, 42–48).

A művészettörténeti kezdetektől kiindulva – vegyük alapul az antik művészetet – a nők a művészetben csupán mint modellek nőiakt-festményeken és szobrokként jelennek meg, tehát múzsákként, de megjelennek. A művész, aki évszázadokon át férfi, a modelljét a szépség ábrázolásához s ennek tükrözéséhez egy csodálatos lényben képes megjeleníteni a Nőben. Vegyük alapul a görög művészetből egy Vénusz-ábrázolást, Praxitelész Knidoszi Aphrodité-szobrát, amely a formájával, tartásával olyan eleganciát, nőiességet, szűzies szemérmességet sugároz, amely szépségeket a szobrász nem tudta volna jobban megjeleníteni, kifejezni női modell nélkül. A nő helyzete hosszú évszázadokon át egyértelműen kiszolgáltatott, de vajon az elfogadás, a befogadás, a megbékélés nem a legnagyobb, legnemesebb feladatunk? Az a tény, hogy a női nem a befogadó nem, a negatív forma a férfipozitívhoz így kapcsolódik tökéletesen. Ha a világegyetem összeszedettségére, teljességére gondolunk is, a tökéletesség sugárzik felénk. A világ tökéletesen megalkotott valóság. A Teremtő embert teremt a földre, Férfit és Nőt, mindkettő saját identitással rendelkező egyed. Egészen a feminista mozgalomig a nők elfogadták a „gyengébbik nemre” vonatkozó társadalmi szerepeket. De voltak bátor nagyanyák, anyák, félénk szüzek, szeretők, kurtizánok, öntudatos királynők, harcos asszonyok, sőt még festők is közöttük. A művészettörténetben sem kell hosszú időt várunk ahhoz, hogy rábukkanjunk női alkotókra, bár mondhatni, minden tudományág férfidominanciájú, a történelmet is férfiak írták férfiaknak, mégis ha csak sejtetve is a történések, döntések, határozatok mögött mindig egy nő, a Nő állt mint motivációs erő, rejtetten, csendesen, a háttérben maradván. Elfogadón.

„Sokan foglalkoznak mostanában a nőművészet kérdéskörével, avagy hogy a női minőség, identitás mennyiben jelent mást, mint az utóbbi évezredek meglehetősen férfiorientált művészete. Bár a reneszánsz óta a nők folyamatosan jelen vannak az alkotás eme színterén, a XIX. század végéig inkább csak elszigetelt jelenségről beszélhetünk” (Szepessy, 2023).

A kódexfestők a kolostorokban, az illusztrációk készítői apácák voltak már a 12. században, ők némán maradván, de részesei a művészettörténetnek. A

reneszánsztól pedig egyre több női életmű válik ismertté és sikeressé (S. Nagy, 2023).

A továbbiakban olyan nőművészekről szeretnék említést tenni, akiknek a neve mára bekerült a köztudatba, ők az életükkel, tehetségükkel, bátorságukkal, elhivatottságukkal, érzékenységükkel, egyszersmind a művészetükkel váltak azzá – akár van predestináció, akár nincs –, amivé válniuk kellett.

Catharina van Hemessen (1528–1560?) volt az első nő, aki bekerült a köztudatba. Nagyon öntudatos festői szerepvállalással már 20 évesen olyan önarc-képet készít magáról, amellyel megteremt egy teljesen új arcképbábrázolási típust. Önmagát egy tükörből, festőállvány előtt jeleníti meg munka közben, palettával, ecsetekkel a kezében, s a képére rá is írja: „Én, Catharina van Hemessen 1548-ban festettem le magam, 20 évesen.” Ezzel beírta magát a művészettörténetbe, és a festményéről áradó nyugodt, szelíd tekintete megerősíti bennünk azt az elismerést, miszerint e hölgy a fiatalokra ellenére korának egy igen elhivatott személyisége lehetett nagy lelki elszántsággal s erős hátszéllel a festő apa személyében, tehát egy férfi juttatta őt szerephez, indította el pályáján, egyengette útját a leánynak.

A reneszánsz korban vált híressé a független festőnő, Sofonisba Anguissola (1532–1625), akinek különleges tehetsége hamar kiütközött, és édesapja támogatta a művészeti tanulmányaiban. Sofonisba nő léte több férfi tanítvánnyal együtt tanonckodott, s kifejezetten festőpályára készült. Tehetsége olyan mértékű volt, hogy már a korában is elismerték még a férfiak is.

Lavinia Fontana (1552–1614) volt az első festőnő, aki kiharcolta magának, hogy akttanulmányokat készíthessen, ő az első női művész, aki önálló festői karriert futott be. Apja, Prospero Fontana vezető művésze volt Lavinia szülővárosának, Bolognának. Gyerekkorától kezdve szenvedélyesen festett, Raffaello és Parmigianino hatott rá, de apja is alapos képzésben részesítette (Frigeri, 2020). De folytathatom a sort a barokk híres festőjévé lett Artemisia Gentileschivel (1593–1653), aki szintén művész édesapától származik. Időrendben őt követi Rosalba Carriera (1675–1757) nagyhatású miniatűr- és portréfestő a rokokó korszakában, Angelika Kaufmann (1741–1807) már életében nemzetközi híré festőnővé lett. Elisabeth-Louise Vigée Le Brun (1755–1842), aki már egészen fiatalon rendkívüli tehetségről tett tanúbizonyságot, az arisztokrácia neves portréfestője volt, Rosa Bonheur (1822–1899), a festőnő, akinek széles körben ismertek voltak az állatképei. Berthe Morisot (1841–1895), az impresszionizmus időszakában alkotó nagyszerű festőnő, aki a korában emancipálódni akart, eldöntötte, hogy hivatásos művész lesz. Mary Cassatt (1844–1926) amerikai művész, aki Franciaországban kezdte művészeti tanulmányait, s ott is találta meg a szakmai elismerést. Sonia Delaunay (1885–1979) ukrán származású francia festő, textiltervező volt. Kidolgozta a saját maga által szimul-tanizmusnak elnevezett festészeti stílust. Meghatározó volt életében, hogy első

házassága után férjhez ment Robert Delaunay francia festőhöz. Férjével mind a művészetüket, mind az életstílusukat tekintve szimultán pályát futott be. A szimultaneitás az ő értelmezésükben a színek és ellentétek absztrakt nyelvén alapult. Ezekben az években az art deco jelenségének felfedezésekor és különösen a nőművészet térhódítása révén egyre nagyobb hírnévnek örvendhetett Tamara de Lempicka (lengyel emigráns festő), aki Oroszországból indult, s miután orosz grófi származású férjével Franciaországba költöztek, megélhetési célból kezdett festeni Maurice Denise és André Lhote műtermében. Eleinte expresszív jellegű, majd kubista képei később a kubizmussal átítatott neoklasszicizmus irányába változtak. Alain Blondel szerint a kubizmus és a klasszikus kép szintézisét hozta létre. Festményeit a különös aurája, a festői technika finomságai, az anyagszerűség és az áradó vakító fény jellemzi. Az 1900-as évek modern amerikai képzőművészetének nagyasszonyáról, Georgia O'Keeféről tudnunk kell, hogy szerfelett különös és excentrikus volt, mégis óriási hatást gyakorolt a követőire nemcsak a tengerentúlon, de Európában is. Felháborodott, amikor azt mondták róla: ő a nők között a legjobb festő Amerikában. Ki nem állhatta a nemére vonatkozó megállapításokat. Magáról érdekes jellemzést adott: „Életem minden pillanatában rettegetem, ez azonban sohasem akadályozott meg abban, hogy megtegyem, amit akarok.” Műveivel ma a világ minden múzeumában vagy galériájában találkozhatunk, szimbolikus, hogy munkásságát már 1977-ben Szabadság-érdemrenddel jutalmazták: ez az Egyesült Államok legmagasabb polgári kitüntetése (Balázs-Piri, 2022).

Frida Kahlo (1907–1954) már életében legendás személyiség volt, a valaha élt legismertebb nőművész. „*Azért festem magam, mert gyakran vagyok egyedül, és magamat ismerem legjobban*”, jelentette ki Frida Kahlo az önarcképei magyarázataként. Ő a 20. századi Mexikó egyik legfontosabb alakja, akit már életében egyfajta jelképnek tartottak. Frida újrafelfedezése egybeesik a 70-es, 80-as években kibontakozó feminizmussal és a feministák által rendezett legjelentősebb, 1982-es londoni kiállításával. Ebből fakad mind a mai napig tartó töretlen népszerűsége. Személyes érintettségű művészetében olyan dolgokat mer kifejezni, közvetíteni, amelyekről korábban nem volt szokás beszélni, például a nők saját testélménye. Erről a témáról korábban senki sem mert olyan nyíltan beszélni, ahogyan azt Frida teszi a festményein. Az általa őszintén közvetített igazán női problémák, mint betegség, gyerek utáni kínzó vágy, féltékenység, megalázottság mind új szint vittek a művészetbe.¹

Louise Bourgeois (1911–2010) legismertebb műve a *Mama* (1999). A monumentális szobor egy hatalmas pókot ábrázol, és az anyaságról szól. A pók az anya alakját jelképezi, a potroha alatt márványtojásokat védelmez egy tartóban.

¹ <https://www.fridakahlo.org/frida-kahlo-biography.jsp>; <http://www.biography.com/artist/frida-kahlo>

Korábbi műveiben alapos vizsgálatnak vetette alá az emberi testet, és olyan érzelmeket hozott felszínre, mint magány, fájdalom, veszély, szenvedély és féltékenység. Közölnivalója tanúbizonyság a nőiség és megpróbáltatásai iránt, mégis visszautasította, hogy feministának kiáltsák ki (Frigeri, 2020).

Az eddig általam kiemelt, nemzetközileg elismert festőnőkön kívül még számos olyan személyiséget említhetnék, akik léteztek, léteznek, s akik még szerepelnek Flavia Frigeri *Művész Nők* című könyvében, amelyben történeti sorrendben felsorakoztatja a köztudatban levő valamennyi női művészt. Ők a létezésükkel hozzájárultak egyrészt a művészet gyarapodásához és a női művészet alakulásához. Azonban mi a helyzet itt, Magyarországon? Különösen a húszas-harmincas években öntudatosodó művésznők csoportokba szerveződtek, de akkor talán átsiklottak azon a lényeges művészi problémán, hogy hogyan viszonyultak alkotásaikban a nemükhöz, a kort meghatározó művészeti trendhez, munkásságuk illeszkedett-e a főáramhoz, vagy egészen mást képviseltek. A nyolcvanas évektől kezdve csak azokat a művésznőket hívják nőművészeknek, akik valamilyen módon reflektálnak is a női nem társadalmi helyzetére, szellemi, lelki állapotára, testére s a férfiakkal való viszonyára (Bordács, 9–10).

Ilyen tekintetben a női művészek közül Fridának van meghatározó jelentősége, érezhetően még a mai kortárs női alkotók is példaképüknek tekintik. Talán éppen ebből ered a női nemre vonatkozó összes tabu leminősítése vagy „bevállalása”. A merészség, hogy amit egy nő átél testileg és lelkileg a társadalmi szerepeiben, az elfogadhatóan és vállalhatóan hozzátartozik a létehez, és mer róla beszélni, festeni. Boncolgatva a „merészség” kifejezést, egyértelműsíti napjaink szabadelvű tendenciáját.² Hajlandóság egy cselekedet megtételére, számolás a következményekkel, kitartás, becsületesség saját magunkkal és céljainkkal, amely kell az igazunk megvédéséhez. A merészség szembenézés a veszélyekkel, és azok leküzdése bátorság. Mindezek a képességek elengedhetetlenek ahhoz, hogy megmaradjunk jelenlegi társadalmunkban, valóságunkban, de eddig el kellett valahogyan érkeznünk. Itt és most Magyarországon a múltunkat és jelenünket vizsgálva a nőművészet területén felfedezhető egy felemelkedési arány, növekvő érvényesülési igény női vonalon, hiszen a 60-as, 70-es években, amikor a nyugatról beszivárgó feminista politikai ideológiákkal szemben találtuk magunkat, mi is merészebbek lettünk.

Bordács Andrea a *Műzsák lázadása* című könyvében a hazai női alkotókat állítva a fókuszba – és végre! – a New York-i Guerilla Girls anonim feminista csoportot is megemlíti mint a modern világ női propagandáját, szembeítve a magyar kortárs női alkotókat, nőművészeket a korunkban főleg Nyugat-

² <https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikon-a-magyar-nyelv-ertelmezoszotara/mereszseg/>

Európában általánosan is elfogadott szabadsággal (gondolok itt a szabadelvűségre, a szólásszabadságra, a nemi identitás szabadságára). Könyvében olvashatunk nemzetközi nőművészekről és kiállításokról, a 2010-es párizsi Centre Pompidou-ban rendezett tárlatról és a Verbund (osztrák energetikai cég) 2017-es, feminista irányultságú neoavantgárd gyűjteményéről a Mumokban (a bécsi Modern Művészetek Múzeumában), melyeken keresztül találkozhatunk a nemzetközi kortárs nőművészet jelentős személyiségeivel. A kötetnek hangsúlyos része a magyar kortárs nőművészek bemutatása, elemzése. Arra reflektál az írásban, hogyan valósult meg a 2000-es évektől beinduló magyar nőművészet felzárkózása a világi színvonalhoz. Felsorakoztatja a kimagasló kortárs női alkotókat, csoportosítva őket a műveikben közvetített tematikáik szerint, milyen mértékben van jelen a női téma, a szerepvállalásuk, identitásuk az alkotásaikban. Könyve végén kimagasló és érdekes az a tanulmány, amely Vénusz alakjának ábrázolásán keresztül a női test látványának változatait és változásait mutatja be különböző korok és festők értelmezése, szemlélete alapján (Pusztai, 2022; Bordács, 234).

Bordács Andrea könyvének lezárásaként ismét szóba kerül a női szépség-ideál Vénusz alakjában, amely akár a fentebb említett Knidoszi Aphrodité-szobor is lehetne. Mérlegelve a Vénusz-ábrázolások átalakulásait, amelyek valóban formálódnak a századok során kifejlődő művészi, esztétikai, erkölcsi, társadalmi elvárásokhoz igazodva, mégis lényegükben ugyanazt a belső tartalmat közvetítik – a női szépséget, ahogyan azt egy férfi látja –, s ennek megmutatására mégis inkább ő képes. Leginkább aktok által jelenítve meg a női test szépségeit. A magyar képzőművészetben is nyomon követhető, hogyan változott a különböző időszakokban a téma ábrázolása (Barabás Miklós, Szinyei Merse Pál, Márfy Ödön, Rippl-Rónai József és sokan mások) (S. Nagy, 2023).

A nő saját maga ábrázolásában, feltárásában sokkal kritikusabb, mélyrehatóbb, őszintébb, kitarulkozóbb – pszichés értelemben, és nemcsak –, ezek a jellemvonások nem minden esetben alakulnak csupán a szemet gyönyörködtető szépség elvárásai szerint, hiszen ezek az önportrék ennél sokkal alaposabbak, tömörebbek, szuggesztívebbek. Ezeknek a minőségeknek a közvetítésére meg éppen a férfi művészek kevesek, és talán ezzel a megállapítással jutottunk el a két nem egymásrautaltságának végeredményéhez és a témára szervezett „*Nőművészet alakulása napjainkig*” című konferenciának az esszenciájához, a leglényegesebb üzenetéhez.

Az eseményre meghívott hat női művésztől azt feltétlenül tudni kell, hogy mindegyikük a társadalmi elvárások szerint éli meg nőiségét, anya-, feleség-szerepben, de azzal kiegészülve, hogy mindegyikük elhivatott és gyakorló képzőművész. Megnyilatkozásaik és előadásaik egészen őszinte hangvételt kaptak azzal az attitűddel, hogy gyermekkorukról, családi helyzetükről, művészi hitvallásukról, érzékenységükről nyíltan mertek beszélni.

B. Nagy Gabriella debreceni festő és grafikus, három fiúgyermek édesanyja így fogalmazta meg a hitvallását: „Nem választás kérdése volt, vagyis nem az én választásomé. A művészet választott magának. A hittel kapcsolatos élmények nem helyettesíthetők, mint ahogy egy személyes kötődés egy kultúrához, egy családtaghoz sohasem változtatható meg, így értelmezhető a művészethez való kötődés is vagy a transzcendencia keresése, a meditáció és a flow élménye, a belső világ feltárása a mű alkotása közben. Az anyaság átélése, érzése nem mesélhető el szavakkal, és nem adható át. Ha nem tudod, hiába mondom, ha tudod, föszleges mondanom.” A festőnő párhuzamba helyezi gondolatvezetésében az alkotó embert a teremtő erővel, mert úgy érzi, a művészet legfontosabb mozgatórugójaként tartják számon, s mert hit és vallás szempontjából ez az isteni magatartás vagy képesség – a teremtés – egy magasabb szintre emeli az embert. Az ember mint szakrális lény érzelmek, hangulatok, gondolatok átadására szavak nélkül is képes, de a szavai teszik meghatározhatóvá. B. Nagy művészi programjának célja a változás, a lélek útjának megértése és pillanatnyi állapotainak kivetítése az alkotásai által. Festészete mellett helyet kapnak a kísérleti jellegű installációk. A 2018-ban tervezett performanszára a kétely vezette rá, amelyet anyaként érez leginkább, s a kérdés, hogyan tudja az őszanya létérzése mellett megtartani az alkotószellemet önmagában. A két vagy több szerepet el tudja-e látni úgy, hogy az érthetően manifesztálódjon is. Ezek a gondolatok vezették el a Performansz üvegekkel című természeti környezetben zajló akciójáig. Olyan én-idő-kísérletekig jutott el, ahol az üveglap transzparenciájával az egocentrizmus és az általánosan kozmikus találkozhat. Az üveglapok törékeny transzparenciája által a gondolatait arra irányította, az ember hogyan válik képessé megismerni az állandót, és „a pillanatban” megragadni a változás át- vagy kibillenéseit.³

Mallár Gabriella budapesti grafikus, festő, egy fiúgyermek édesanyja a saját bevallása szerint a női identitását, a szerepvállalásait nagyon nehezen tudja egyensúlyban tartani a művészetével. Rendkívül sok áldozattal jár az, hogy erőteljes lánggal éghessen belül, miközben alkot. A családi élete annyira nagy hatással befolyásolja alkotótevékenységét, hogy lelki egyensúlyát csak a művészet által képes fenntartani. Így vall belső vívódásáról: „Mondhatom, hogy ez a két tartópillér van az életemben, ami segít mindig felállni, túlélni, és remélem, fejlődni személyiségben is. Az alkotás nekem egy transzcendens

³ <https://www.dehir.hu/kultura/grafikak-es-festmenyek-kerulnek-a-falakra-szeptember-utolso-hetvegejen/2018/09/27/>; <https://www.dehir.hu/kultura/erdelyi-szulesesu-festono-kepeit-lathatjuk-debrecenben/2018/12/06/> <https://www.dehir.hu/tag/b-nagy-gabriella/>; <https://www.dehir.hu/kultura/kiserletezo-kedvu-debreceni-alkoto-kepeit-nezegethetjuk-uj-kiallitasan/2023/09/07/>; <https://www.dehir.hu/kultura/a-koronavirust-elkerulte-kisbabaja-szuletett-a-munkai-pedig-egy-debreceni-kirakatban-lathatok-fotokkal/2021/02/06/>, <https://www.facebook.com/share/p/18hwcTkWah/>

párbeszéd, kapcsolódás egy másik, égi dimenzióval, amit igazabbnak és valószínűbbnak hiszek, mint ezt a világot. Minden képem ezáltal valamiképp egy vizuális, nagyon intim ima: gyász, bűnbánat, kesergés, könyörgés, hálaadás, dicsőítés. Ezáltal szolgálatnak is élem meg a művészetet. Erre kaptam nagyon kicsiként elhívást, melyre igent mondtam, s onnantól kezdve felelősséget is vállaltam vele, hogy én ezzel próbáljam építeni Isten országát itt a Földön, s képviselni, megmutatni Őt, vagy legalább tanúságot tenni Róla. Nem leplezem vétkeim, fájdalmaim – ezeket is megvallom a képeimben, így igyekszem hiteles lenni, teljesen őszinte. Néha azt érzem, emberfeletti erőt igényel helyt állni nőként, anyaként, hétköznapi emberként, művészként, és van, amikor előnt a kétségbeesés. Olyankor összeroskadva csak könyörögni tudok. Majd nagy nehezen, de azt hiszem mindig Isten kegyelméből, felállok, és folytatom a küzdelmet. Az kérdés számomra is, hogy valaha lelki békére találok-e itt a Földön? De amikor alkotok, s egy-egy pillanatban egészen nagyon közel érzem és látom Isten országát, akkor igen, béke tölt el és bizonyosság, hogy ez adatott nekem, és ez áldás, ajándék, minden nehézségével együtt.”

Jankó-Szép Noémi nagyváradi kerámiaművész, két leánygyermek édesanyja, feleség és művésztanár, de ezek mellett elsősorban keramikus. A tűz varázslatát közvetíti alkotótevékenységében, amikor az anyagok egymáshoz való viszonyát, egymásra tett hatását tanulmányozza. Az agyag által a föld energiáit tapasztalja közvetlen közletről, és teremt belőle sajátos formavilágot, tárgyakat, felületeket, közvetítve a változatos minőségeket, amelyek az őselemek együtthatásával születnek újjá. Kísérletezik az üveg-fém-kerámia párbeszédével a tűzben, megpróbálja az anyag tisztaságát, nemességét, a fekete-fehér éles kontrasztját a merített papír lágyágával kiegyensúlyozni, a textúrák gazdagságát, a fény-árnyék finom játékát a felületen láthatóvá, tapinthatóvá tenni. Az anyagokkal való kísérletezés talán predesztinálja az absztrakcióra, mégis visszasi-várog valamiféle figurativitás a véletlenszerű formák keltette asszociációkban. A kompozíció megalkotásánál a geometrikus formákból megszületnek a hétköznapi, ember alkotta tárgyak: párnák, házsiluett, tömbház, ajtó, monoton ismétlődő ablaksorok, tűzfal, csomag – egyértelmű utalások az ember jelenlétére, ugyanakkor fizikai hiányára, az épített környezetre vagy annak pusztulására, az alkotott terek megszűnésére. Embertelen házak, házatlan emberek. A feldolgozás helyszíne a kert, a táj csendje. A legutóbbi, Tandem című, 2024-es kiállítása, amely a nagyváradi Püspöki Palota második emeleti kiállítótereiben valósult meg Márton Katalin kerámiaművésszel, összegzése az elmúlt tíz év alkotói termékenységének.⁴

⁴ <http://magyarkurir.hu/hirek/tandem-cimmel-nyilt-kiallitas-nagyvaradi-puspoki-palota-ban>, <https://romkat.ro/2024/09/05/teremto-ero-a-nagyvaradi-tandem-kiallitason/>

Maklár Teréz sárospataki grafikus, ikonfestő, aki elhivatottan alkot amellett, hogy immár özvegyként egyengeti hét gyermeke életét. Konferenciánkon elmondta, hogy milyen szerepet tölt be a saját nőisége, anyasága az alkotói folyamatban. Alkotásaiban úgy választ témát, hogy azzal gyermekei lelkét is „megsimogassa”. Állatfiguráit gyermekei választják, s ezeket ábrázolja egészen egyedi módon, e köré épít különös archaizáló formavilágot, felelevenítve általa a népművészet kedves, népmesei elemeit, mint az égig érő fa, Nap, Hold és csillagok, s ezeket sajátosan kialakított, többnyire zárt kompozícióin jeleníti meg. Művein az ívek, a kerekded formák, a tornyok és keresztek, a fák, virágok mind központi motívumokként láthatók, s felfelé nyújtózkodnak, az ég felé törnek, miközben a kép többi dekoratív részlete kiegészíti s egyben ünnepli ezeket a domináns formákat. A magyar népművészetből ismert alakzatokat, motívumokat, jelképeket – amelyeket a meséinkből a nagyanyaink tulipános ládáiról, szekrényekről, szuszékok faragványairól, régi táblaképekről, ikonokról már ismerünk – álmodja újra a művész, s az általa használt kopott szépiarínalatok, a szürkék, feketék, a meleg vörösek, az okkerek, halványkékek és zúzmózöldek kellemesen nosztalgikus hangulatúvá teszik a képeit. A föld színeit kedveli Maklár, és a teremtet világot csodálja saját gondosan ápolgatott virágoskertjében, amely inspirálja is, és szívesen közvetíti az alkotásaiban az itt megélt belső lelki békéjét a Holdba álmodott angyalfigurái által. Legújabb faragott művei magasba törő, hullámzó figurák, a szellemi régiók felé törekednek, vágynak megérinteni valami fentebb való létezőt. Ezek már nem csupán síkbeli rajzok, grafikák, festmények, ezek a szentekre emlékeztető alakok a méretükben is túlnőnek a kétdimenziós ábrázolás határolt keretein, és kiterjeszkednek a térben, méretük olyannyira megnövekszik, hogy szinte szobroknak tekinthetők.

Jankáné Puskás Bernadett művészettörténet-kutató azt az álláspontot képviseli a témában, hogy ő mint édesanya, feleség s mellette elhivatott kutatónő a női szerepvállalásaiban szintén zsonglőrködik az időbeosztásával, hogy helytálljon különféle szerepekben, és ezt mind jól kivitelezi. Bemutatkozása által megismerhettük gazdag és eredményes életútját, kutatótevékenységét, önfeláldozó és támogató családi szerepeit, s jelenlétével testvérhúgát, Maklár Terézt bátorította szereplésre, mert ez nem minden esetben kötelező velejárója a művészi megnyilvánulásunknak.

Csorján Melitta három fiúgyermek édesanyja, feleség és festőművész, mellette pedig tanít. Mindezt összehangolni és egyben tartani a lelki egyensúly elérésével van lehetősége. Az egyensúly pedig az alkotótevékenység meglétén múlik, energiái ebből fakadnak és táplálkoznak. „Csorján Melitta festészetében meghatározó elemként van jelen a nőiség mind testi, mind lelki-szellemi vonatkozásában, hallatlan érzékenységében, azonban ez inkább a női minőség kiteljesedése, az anyaság. Az életadás, világra hozás, megtartás, felnevelés,

gondoskodás misztériuma. Az *Egy lélek esik a földre* című képén egy Szent Család jellegű kompozíció tárul a néző elé. A Mária-alak – minden anya Szűz Mária – kezei szivárványos szárnyakká válva ölelik körül a „földre esettet”, szinte szingömböt formáznak. A Szent Józsefhez hasonlatos alak egyik kezében csecsemőt tart, a másikkal a női alakra mutat, akinek feje folytatásában egy másik arc bukkan elő. Ez a kétarcúság mindenképpen elgondolkodtató, hiszen több képen is felbukkan – *A festés mámora, Ébredj* című képeken úgyszintén, talán tudatalatti utalásképpen arra, hogy mennyi területen kell helytállnia az alkotónak: anya, nő, feleség, tanár és még művész is...” (Szepessy, 2023).

„Amikor az ember szülővé válik, a gyermekein keresztül újraéli, újraálmodja saját gyermekkorát. Az addig szunnyadó emlékek elemi erővel törnek a felszínre. A furcsa, kedves kis állatok, melyek félig emberkéek is, élnek a maguk kis világát az égbe vesző tornyok között, harsányra festik magukat, lubickolnak a színekben és a gazdag felületekben. Festményein a tornyok és a létrák az ég felé törnek. Melitta a festéket sok esetben kézzel hordja fel a vászonra, ez olyan közvetlenséget, az anyag olyan típusú megélését jelenti, hogy az érzelmek direkt és nem egy közvetítő útján kerülnek a vászonra, magukon hordozva a kéz legfinomabb rezdüléseit” (Szepessy, 2023).⁵

Mindezek a kortárs művészek, akik a női nem képviselői, és első ízben kaptak említést így együtt egy közös aktuális témához kapcsolódóan, a hétköznapiakban olyan energiákat mozgatnak meg, amelyek családok tűzhelyét táplálják, gyermekek jövőjét alakítják, férfiak erejét támogatják, de mindezeket feltétel nélkül. A cél az ő esetükben egy vállalás beteljesítése, a befogadás és elfogadás eredményessége, egy nemes feladat, a hivatás megvalósítása mindenféle önös érdek nélkül. Ha egyenként elemezzük öntudatos állásfoglalásukat a művészetükkel kapcsolatban, nem az ellenkező oldal domborodik, hanem a művészi tevékenységükön is átsugárzó, alázatos anyai teljességük.

Ezen nőművészek nem lázadoznak a sorsuk ellen, bár könnyűnek nem mondható a vállalásuk, mindannyiuknak más és más élethelyzetben kell megállniuk a helyüket, más és más módon képesek feldolgozni a nehézségeiket, érzékenységük, túlfűtöttségük, erejük, alkotóképességük, tehetségük, tájékozottságuk, motivációjuk egyáltalán nem kevesebb, mint azoké a nőművészeké, akik a főáramban sodródnak, és felfigyelnek rájuk, elismerik őket. Ezek a nőművészek messiásként, bár csendben, háttérben maradva és munkálva,

⁵ <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kulter.hu/category/vizkult/kiallitaskritika/>; <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kulter.hu/category/vizkult/kiallitaskritika/>; <https://tab.mta.hu/debreceni-teruleti-bizottsag/esemenyek/dab-klub-csorjan-melitta-mehi-festomuvesz-kortars-muvesz-anya-vagyok-idilli-mehsegeim-cimu-kiallitasa>

ahogyan az a nemük által elfogadott és predesztinált is, egyetlen vonást mégis hozzátesznek a nagy egészhez, egy pozitív vonást.

FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM

- Balázs-Piri Krisztina (2022): *Senki nem parancsolhatott Amerika festőlegendájának Georgia O'Keeffének*. <https://mult-kor.hu/senki-nem-parancsolhatott-amerika-festolegendajanak-georgia-okeeffe-nek-20220927>
- Bordács Andrea (2021): *Műzsák lázadása*. Savaria University Press. Szombathely.
- Flavia Frigeri (2020): *Művész Nők*. Corvina Kiadó. Budapest.
- Hornyik Sándor (2019): *A nő kísértései. Tatai Erzsébet „Feminista olvasókönyvéről” (1)*. *Art-magazin* 17 (114): 42–48.
- Lipovszky Csenge (2024): *Nőművészet*. <https://prherald.hu/nomuveszet/>
- Pusztai Ilona (2022): *Országút – Művészet, tudomány, közélet*. 2022. 04. 18.
- S. Nagy Katalin (2023): *Nők a művészetben*. *Kultúra és Közösség* 5. folyam, 14. évf., 2023/2: 7–14. <https://doi.org/10.35402/kek.2023.2.2>
- Simone de Beauvoir (1969): *A második nem* (2. kiadás). Gondolat Kiadó. Budapest.
- Szepessy Béla (2023): *Méhségek és mélységek. Csorján Melitta festészete*. Váradi 22. évf. 11: 50–53.
- Tatai Erzsébet (2019): *A lehetetlen megkísértése*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Új Művészet, Budapest.

TOVÁBBI HIVATKOZÁSOK

- <http://epa.oszk.hu> – Váradi 22.évf. 11.szám (2023 november)
- https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://epa.oszk.hu/02900/02936/00058/pdf/EPA02936_kek_2023_02_007-014.pdf
- <https://www.fridakahlo.org/frida-kahlo-biography.jsp>
- <http://www.biography.com/artist/frida-kahlo>
- https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://epa.oszk.hu/02900/02936/00058/pdf/EPA02936_kek_2023_02_007-014.pdf
- <https://www.dehir.hu/kultura/grafikak-es-festmenyek-kerulnek-a-falakra-szeptember-utolso-hetvegejen/2018/09/27/>
- <https://www.dehir.hu/kultura/erdelyi-szuletesu-festono-kepeit-lathatjuk-debrecenben/2018/12/06/>
- <https://www.dehir.hu/tag/b-nagy-gabriella/>
- <https://www.dehir.hu/kultura/kiserletezo-kedvu-debreceni-alkoto-kepeit-nezegethetjuk-uj-kiallitan/2023/09/07/>
- <https://www.dehir.hu/kultura/a-koronavirust-elkerulte-kisbabaja-szulett-a-munkai-pedig-egy-debreceni-kirakatban-lathatok-fotokkal/2021/02/06/>
- <https://www.facebook.com/share/p/18hwcTkWah/>
- <http://magyarkurir.hu/hirek/tandem-cimmel-nyilt-kiallitas-nagyvaradi-puspoki-palotaban>
- <https://romkat.ro/2024/09/05/teremto-ero-a-nagyvaradi-tandem-kiallitan/>
- [http://Váradi-22.évf.11.szám\(2023.november\)EPA00181_varad_2023_11.pdf](http://Váradi-22.évf.11.szám(2023.november)EPA00181_varad_2023_11.pdf)
- <https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kronika.tiszatv.hu/component/easyblog/visszaterni-az-egyszeruseghez>

<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kulter.hu/category/vizkult/kiallitasok/kritika/>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.kolcseykozpont.hu/elso-debrecen-art-week/>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.dehir.hu/tag/festono/>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://www.hanema.hu/index.php/kaplar-dij>
<https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&opi=89978449&url=https://tab.mta.hu/debreceni-teruleti-bizottsag/feladatai/tudosklub/2023-evi-rendezvenyek/>

SZERZŐI ADATOK

Csorján Melitta mesteroktató
Nyíregyházi Egyetem
Vizuális Kultúra Intézet
csorjan.melitta@nye.hu